

ACC. N:R M. 6722:1-7

Landskap: Skåne Upptecknat av: Amette Larsson
Härad: Frosta Adress: Åsinge
Socken: Åsinge Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1940 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

30

Sättugn

Olika typer

Flur ugnen var i utseende

Beskriv av hela ugnen

Äldre metoder.

Str. II: l. 30

Handwritten signature

ACC. N:R

M. 6722 : 1

Landskap: Skåne Upptecknat av: Annelie Jonsson
 Härad: Frosta Adress: Ståvinge
 Socken: Ståvinge Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1940 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sättugnar. Jag har med de andra listernas besvarande endast tagit Ståvinge socken med utkanter, och skatt med desse också. Det är en uråldrig bygd av eldstad med sättugn. Här finns ännu rätt flera ställe som är sättugnar. I en del rätt nya hus har de satt in sättugn. Den sorts eldstäder är nog mycket gamla, på gamla ställe, som nu ägaren är gammal, kan de säga, den har varit här i både far och farfars tid. Således i urgammal tid. Bild 1. (Se frågel!)

Sättugnen var fykantig, de var lösa gjutna järmskycke som murades i höjd. På en del var ett smalt järnsis, ungefär som en kåpa, som framme vid de två hörnen gick genom översta delen och ner i botten (se på bilden). Ugnen stälte inte riktigt till väggen, där var en smal murning. Foten var dels så som på bilden, men på en del murad vid de två sidorna, framvidan och ena sidan, där blev ett litet rum under ugnen. Men andra åter ser så att hela foten, från golvet och upp till ugnen var hel, där hade lagts stenar ovanpå varandra, sen murat ugnen ovanpå. Foten var alltid avrättnad, och kalkad, i bland med något mönster.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

No 6722: 2.

2

Landskap: Skåne Upptecknat av: Annette Jonsson
 Härad: Frösta Adress: Sjövinge
 Socken: Sjövinge Berättat av:
 Uppteckningsår: 1940 Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ovanpå ugnen var en mur, som på bild 1, men på en del var muren som en liten instyckning. Då stod ugnen något från väggen ungefär en knappt handbredd, de var de större ugnarne som var ett sådant murat rum värmeskäp. Men en typ som fanns, där var ugnen helt inmurad, där var helt ovanför ugnen, som till fot. De var så att foten lagts hel, sen ugnen, och så desamma ovanpå ända upp genom loftet. De var instabla mest var den i små stuger, kornare, och som uttal är backstugarettare.

De skulle nog vara för värmen skull, den muren skulle hålla värmen. Där blev alltid varmt i de stuger som sättugnar fanns. Di höll värmen länge. Efter gamla tiden var sättugnen placerad innanför köksdörren, mitt för den öppna spisens i kicket. Eldningen skedde ute i den öppna skorstenen. Där var ugnsdörr, var stugväggen tjock, var där ett stycke mellan spisen och ugnvärmen. När di skulle isa ut askan hade di en träskäffa med långt skaft. Ovanför ugnsdörren, onhåted var luahåted. Den öppningen till ugnen var vid sidorna i den öppna spisen, där som x är uttagna på teckningen i förra svaren.

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Skåne Upptecknat av: Arvidde Lönner
 Härad: Frösås Adress: Åspinga
 Socken: Åspinga Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1940 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mamm i dialekten. Sätten, kakel₁en, kakel₂smuren, köl₃ehåled, on₃håled, on₄akrave.
 fjippe, lu₅ahåled, ärne, rest₈. Den öppne skorstenen, ude i skorstenen, i spis₉en,
 on₁₀skåden, fyr₁₂ehåled, bager₁₂onen, on₁₃skrave, fjippe₁₄ ärne rå₁₄rdan, lu₁₇ahåled, bager₁₈onshåled
 1' sätthug₁, muren ovanpå ugnen, 2 skådet i köket där di elda i ugnen, 4 ramen som
 låren var i, den del mellan låren och in i ugnen, kallades även akrave, galt, randa.
 5 stänge, låren, lucka, men även där som var provisoriska som en flat sten, eller en jämplat
 6 lucka över dörröppningen, 7 botten i ugnen, 8 di större ugnarne var galler så glöderna
 blev på galleret, di kunde ösa askan utan att få glöderna med. 9 De var hela skor-
 stensöppningen med spis, 10 den spis som di elda på, 11 där på spisen som di elda,
 12 de öppna bäl. bak₁₂ugnen, som låren₁₃ var i, 14 stället, botten i bak₁₅ugnen, 16 i öpp-
 ningen, 17 lu₁₇ahåled, 18 bager₁₈onshåled, som røken gick ut om, och den stora öppningen.
 Den allmänaste och äldsta typen av sätthugnar är di som beskr. Den nyare, sen 1900
 då di tagit bort di öppne skorstenarne, eldar di inne i från köket, som nu är vardags-
 stuga. Där är ju ugnslucka i väggen och en lucka nedanför där askan faller.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R

M 6722: 4

Landskap: Skåne Upptecknat av: Annette Lomström
 Härad: Fresta Adress: Åsänge
 Socken: Åsänge Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1940 Född år i

7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sättugnen oms. ju aldrig om sommaren. Men under vintern då prä di stora ställen som hade gott om bränsle var där aldrig stäckt. Där kunde ju läggas in stora vedträ eller stora kasser, när där var varmt stängdes luckan, så låg de å höll värmen länge, så di bara hade in 2 eller 3 gånger om dagen. Om vintern då di elda i sättugnen kunde di använda till matlagning. Den överska sidan var alltid "administratör i di mest fall", blank och ren. Där värmdes di potatis, kakklövsgräver, di värmdes sejyra, satte fadet på ugnen. I behållning lura di fåragriner. Di ble bra, om di bara inte fick för hetta. Lade di gröni ved att elda med, satte di några grimer i behållning de läres. Tona på muren, eller i muren satte di in mat som höll sig varm. Men tala om att di kunde elda i sättugnen så den blev lagom varm, så raka glöderna ut, så prä galletret sattes en plåt med vetebröd som bakades. De var ju innan di fick någon spis med stekugnen. I affektsteln brukade stå prä ugnen, där höll den sig varm hela dagen. När ugnarna blev stätta, röken gick ut i sammanställningarna, då fick di ha fatt som en han hade järnbit som han

Skriv endast på denna sida!

smet i.

ACC. N:R

M. 6722: 5

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Annette Lönsson

Härad: Fresta

Adress: Sjöunge

Socken: Sjöunge

Berättat av:

Uppteckningsår: 1940

Född år i

5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På ugnarna var ingjutna bilder med bibliska motiv. Där var Adam o. Eva, Simam o. Delila, David o. Goliat, Ormen i paradiset, Draken, Saul i strid.

Den var nog den äldsta typen, sen var här ugnar som var stöta, med ett mönster mitt på skivan. De var inget sådant utan en stjärna, eller något annat enkelt. Flur di tillkommit är nog olika uppfattningar. Di är mycket gamla, långt före 50-talet. Många gamla sade att di äldste skulle vara så gamla som då här var berg, di kom då, och sen blev allt mer spridda. Flur kom då lit. kachelugnsmakare som först förde över till di bättre, och sen vannit spridning. Di börja tillverka här också.

På 60, 70-talet var di allmänna, här finns ännu många kvar, men nu är di ju inmurade efter nyare tid. Först i tiden var de ju bara lera som di murades med.

I somrager som di hade en gammal sättugn som blev stätt så röken gick ut. Där rörelse di i hög lerbruk o. blinda med, eller rågnjöt och vatten de ble mera hårt, även kakt protatis. I bland var den så blint runt omkring så där var tjockt lager, även ovannil. På di bättre ställen bestades ugnen 2 g. om året, jul och

Skriv endast på denna sida!

ms dammar.

ACC. N:R

No. 6722: 6.

Landskap: Phäne Upptecknat av: Annelle Jonsson
 Härad: Fresta Adress: Äspinge
 Socken: Äspinge Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1940 Född år _____ i _____

6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På en del ställen fanns mer än en sättugn, en i storstugan, en i lillstugan, till di gamle där så var. Men så fanns ju ugnar som husmän och fattiga hade. Di var i bland enkla så de försteg. Där var ju skorstenen så som först beses. En endast upp radade grästen övermuret med lera. Fick di så fatt en gammal sättugn den murades upp. I omå sättugnar var varkens huahåd eller resst. I sådana hus var ju i öppna skorstenen inte nå riktig onsköde utan lagda stenar, så till sättugnen var ju i bland inte annat till döer än en sten, eller järnplåt. Där kunde di ju elda med vad som helst i sättugnen. Skulle di koka något eller brätta, så fick di elda i skorstenen på den upplagda onsköden, eller på golvet de var en sten eller järn. Något som kunde fort lages, som steka fläsk, eller dylikt, drog di fram glöderna i öppningen till ugnen, och satte järnet på glöderna. För långt till baka, innan 30 tolet talar di gamle om, då kringvandrande kom, så kunde di ragla upp koger, nästan som en jerdke, med stenväggar, bara en stuga, ett litet s. k. kök, men de var endast så att där var skorsten. Så mura di en utskjutande del inåt stugan, de var grästen

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 6722 : 7

Landskap: Skåne Upptecknat av: Annette Lorensen
Härad: Frösta Adress: Åsänge
Socken: Åsänge Berättat av: _____
Uppteckningsår: _____ Född år _____ i _____

7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

övermuraad med lera, där elda di. Den utskjutande delen fick vara i form som en liten
bakugn. Där kunde di vräka in allt bräde som di fick ha var som häst. Skulle di
koka något lades några stenar på golvet som kärlet ställdes på, så eldades in under.
På viss onesse, vid Måns köja bodde på 70 talet en kringvandrande som hetts Litje-
dat. Han bodde i ett ruckel, di hade en gryta som var muraad i väggen som di elda i.
Di hade bara en stuga, så ett litet ruckel vid sidan om stugan. Skulle di koka
något eldades på golvet i de rucklet som var utom stugan, där elda di även i
grytan. Sådane var här nog fler. Nu finns här inga sådana.
När kokspisen kom i bruk här, är åminstone 63 år sen eller 70. Men fattiga
kunde inte skaffa sådana, för än di fick varit i bruk så länge så här blev
nyare modelt, så di kunde då komma över en gammal.
Här finns ju sättnar som står kvar där di ställt i 100 år, men de är ett fåtal.

Skriv endast på denna sida!